

RIJEKA KAO PLANETOPOLIS kratki nacrt kulturološke vizije Rijeke

RIJEKA AS A PLANETOPOLIS A SHORT OUTLINE OF A CULTUROLOGICAL VISION OF RIJEKA

Jadran Zalokar*

SUMMARY

Material predispositions of culture are inseparable from the spiritual dimension and they often determine the destiny of spirituality. However, they need not to be absolutized, since then, the insight into the creativity of the City is deformed. Creativity and the creative potential of the City as a spiritual entity is based on the humane, on the spirituality of creative characteristics. That is the real force of planetarization and the fundament of the City as a planetopolis.

Keywords: Rijeka, city in history, culturology

Suvremeni svijet determiniraju multikompleksni faktori i procesi koji se znanstveno artikuliraju po određenim područjima života i društvenog djelovanja. Za plurimodalne procese gospodarske i političke povezanosti koriste se termini globalizacija i mondijalizacija da se imenuje mreža (netizacija) i intencija prijelaza iz industrijskog doba u doba mondijalne informatologizacije. U dimenziji materijalne svjetovnosti i znanstveno-tehnološkog pogona svijeta fenomenologija tih procesa je sve očitija.

U dimenziji duhovne svjetovnosti djeluju još dosta kriptizirani procesi koje treba i terminološki razlikovati od fenomena globalizacije. To su fenomeni i procesi planetarizacije koji su in nuce polilogizacija svih duhovnih tradicija čovječanstva, duhovnih kultura i njihovih vrednota. Globalizacija i planetarizacija su istodobno dva različita ali i međusobno usko povezana krucijalna određenja suvremenog bivstvovanja.

* Correspondence: Sveučilišna knjižnica Rijeka, Dolac 1, 51000 Rijeka, Croatia

U kontekstu novih znanstvenih paradigmi potrebno je holističko i integralno razumijevanje svakog fenomena u njegovom tradicijsko-utopijskom razvoju. Istinsko razumijevanje svakog duhovnog fenomena implicira i hermeneutizaciju matrixa određene duhovne tradicije i neksualne veze s drugim ovodobnim pojavama, intencionalnost te tradicije spram zakonomjernosti suvremenosti kao i kontrastivno/komplementarni odnos s drugačijom fenomenologijom, pa tako i materijalnim konstitutivima zbiljskog života.

Globalizacija/planetarizacija postaje moćna atopija u kojem postojeći topisi dobivaju nova značenja u zajedništvu razlika i sličnosti. Sve to ulazi u mjesto/događanje geičke sudbe čovječanstva i svih bića. Danas je sve to još inicijalno i mi zapažamo samo neke dijelove i latencije/tendencije moćnog toka objedinjavanja Zemlje. Virtualna netizacija samo je jedan segment toga.

Znanstveno je utemeljeno svaki fenomen misliti u modusu/aspektu dimenzija globalizacije/planetarizacije. To nije više samo jedno epistemološko/gnoseološko pitanje već krucijalno pitanje humanizacije svijeta i života. Mnogo je nepoznanica i onog barbarskog iza nas, ispred nas još možda i više. U planetarnoj mreži nema slučajnosti niti potpune odvojenosti. Planetarna svijest implicira planetarnu odgovornost i ona prati svaki čin, svaku misao ili intervenciju u bilo kojoj dimenziji. Noogeneza ili rast planetarne svijesti/uma integralni je dio i unutarnji telos procesa globalizacije/planetarizacije što posebnu odgovornost postavlja pred filozofski ili znanstveni um.

Kada artikuliramo bilo koji filozofski ili znanstveni problem potrebno je da uvažavamo perspektive i značenja novih paradigmi. To važi i za povijesni um i bavljenje fenomenima povijesnosti. Determinativno je arbitriranje smisla kojeg globalno/planetarno unosi u tradicijsko-utopijsku dimenziju svakog fenomena. Svaka duhovna/kulturna tradicija postaje subjekt planetarne polilogizacije, svako mjesto i vrednota ima svoje univerzalno značenje i dobiva novo planetarno značenje i smisao. I dignitet povijesnog mišljenja postaje sve krucijalniji. Prošlost jest in statu nascendi postajuća bilost koja se transmodira u dimenziji razvoja budućih oblika i novih hermeneutika. Postojeći sustavi mišljenja bitno se transformiraju, sve postaje multidimenzionalno

metamorfoziranje u otvorenosti planetarnog bivstvovanja. U okviru naše teme, in ultima linea: što znači misliti GRAD u kontekstu globalne/planetarne procesualnosti?

Prima facie, Grad je povijesni produkt društvenog života uže ili šire zajednice, živa cjelina različitih dimenzija kojima čovjek egzistira u urbanom i širem okružju, geografsko-kulturni entitet koji participira na preobrazbi prirode u ljudski svijet po mjeri tehnooidnih zahvata u ono materijalno, udomljen način života za homo fabera, etc. Ali Grad danas postaje experimentum mundi planetarnog bivstvovanja. On dobiva i novu funkciju, postaje čimbenik i katalizator procesa mondijalizacije kao materijalni entitet. Kao duhovni entitet on je specifični subjekt planetarizacije. U fenomenologiju globalizacije/planetarizacije ulaze i fenomeni života Grada kao malog locus mundi života novog svijeta.

Specifikum svakog Grada posebno ovisi u značajnoj mjeri o corpusu tradicijsko-utopijskog identiteta/kontinuiteta toga grada i to uvjetuje kako će i u kom značenju djelovati utjecaji globalizacije/planetarizacije. In stricto - da li je grad ranije i sada prožet multikulturalnim vrednotama i iskustvima, da li je angažiran u inter-regionalnim tenzijama, nosi li plodnu multinacionalnu komponentu, je li kulturološki kreativan ili više receptivan, etc.

U izvjesnom značenju, bez opasnosti od redukcionizma na biologizam, Grad treba sagledavati kao posebiti živi organizam ili još bolje mrežu odnosa kojim pulsira jedan unutarnji život zajednice smješten na jednom prostoru koji in nuce postaje duhovni prostor planetarnog međudjelovanja. Budućnost jednog grada, tj. Kvaliteta ljudskog bivstvovanja u njemu, ovisi u velikoj mjeri im li on značajke planetopolisa, ili ih nema. To zadire i u duhovnu dimenziju jer inicira pitanja borbe protiv barbarizacije života.

In concreto, govoreći o Rijeci, u kontekstu prethodno izrečenog: što znači misliti Rijeku kao potencijalni nucleus planetopolisa? Pitanje je izuzetno teško i složeno jer postojeći parametri i temeljne odrednice povjesnosti Grada samo signiraju neke problematske točke u artikuliranju tog pitanja. Metodološki je ispravno razumjevati Grad primarno kao duhovni entitet a potom dolaze druga niža određenja i

specifikacije koje se mogu znanstveno tretirati i komplementirati. Kaže se "grad ima dušu" ili određenu "fizionomiju" a to implicira ne samo vanjštinu grada već prije svega neosvještenu i nereflektiranu svijest o entitetu grada. U deskripciji svake fenomenologije Grada treba imati uvid u ono krucijalno a epoheizirati ono epifenomenalno što se ponekad čini kao najvažnije u određenju grada, tako npr. Brodogradnja u Rijeci ili sl. Ono bitno jest više-manje kriptizirano i zamagljeno čak i u samim odrednicama povjesnice. Ali taj unutarnji, skriveni "duh" Grada bitno određuje njegovu budućnost.

Slijedeći povjesnicu, vidimo Rijeku prije svega kao hrvatski grad. Međutim, ispravno je misliti Rijeku in ordine primo kao planetopolis, potom kao europski grad, tek na trećem mjestu kao hrvatski, zatim i kao mediteranski ili primorski. To je nužni "kopernikanski obrat" koji za sobom povlači i osnov jednog novog razumijevanja "grada pod Ričinom". Povijesno određenje Rike vezano je uz konstitutive povijesti srednje Europe, pa se često kaže da Rijeka oduvijek tako "gravitira". Ali civilizacijski Rijeka je bila oduvijek mnogo više, ne samo u pomorskoj komponenti.

Krucijalno je u povijesti grada njegova otvorenost, slobodarstvo, tolerancija i multikulturalno-etnički dignitet stvarnog života a to je i bitna komponenta potencijalnog planetopolisa. To nije npr. Industrija ili trgovina što su tek materijalne pretpostavke svjetovno bogatijeg života. Planetopolis je bitno duhovna dimenzija Grada koji živi u procesima planetarizacije. Ono mondijalno materijalno jest važno, ali je iza duhovnog. "Veličina" grada npr. može biti nevažna. Treba govoriti o kulturi Grada u najširem i najdubljem značenju te riječi.

Materijalne pretpostavke kulture neodvojive su od duhovne dimenzije i one često "kroje" sudbinu duhovnosti. Međutim, nesmiju se apsolutizirati jer se onda zamagljuje uvid u bit kreativnosti Grada. A kreativnost i stvaralački potencijal Grada kao duhovnog entiteta utemeljen je u onom ljudskom, u duhovnosti stvaralačkih osobnosti. To je istinska snaga planetarizacije i temelj Grada kao planetopolisa. Ustanove, mreže kulturnih interakcija i sve ostalo, samo su "prateći fenomeni" humanuma.

Planetopolis jest BOGATI grad, ali ne samo u materijalnom, po visokom standardu i statusu materijalnog života, po mjeri globaliziranog homo consumensa. To je jednostrano viđenje civilizacijskog napretka i svrhe planetarnih procesa kao procesa humanizacije života Grada. Život treba spiritualizirati i pedagogizirati po mjeri duhovnosti čovjeka - tako i život Grada. Ono materijalno nesmije biti najviša svrha života čovjeka, i života Grada. Po tom bitnom razgraničenju mnogi veliki milijunski gradovi u svijetu samo su MEGALOPOLISI ali nisu planetopolisi.

Mnogi gradovi daleko manji, postaju axis mundi i "žarišta" duhovnog života, otoci oko kojih se šire aure planetarnog bogatijeg bivstvovanja. I Rijeka ima taj potencijal, možda najveći od svih gradova u Hrvatskoj. Govorimo o duhovnoj snazi Grada koja jednim dijelom dolazi i iz njedara njene povijesti, ali većim dijelom od otvorenosti i utopijskog afiniteta za duhovno viši život. Unutarnja jezgra Grada je žarište duhovnih energija koje se transmodiraju u ono vidljivo, na neki način tek dijelom materijaliziraju i tako naizgled čine kao da ne određuju budućnost i smisao Grada.

Budućnost se in sensu epifenomenologico vidi samo u materijalnom, u znanstveno-tehnološko-gospodarskim parametrima i "napretku" (bogaćenju) ali se zaboravlja da upravo skrivena duhovna dimenzija utemeljuje mogućnost i daje snagu tom materijalnom napretku i razvoju. Kod fizičkog se organizma ne uviđa da je pranička snaga ono što drži, održava i hrani materijalno tijelo. Ono duhovno čini to s "tijelom" Grada.

U duhovnoj dimenziji Rijeka je specifikum kojeg tek otkrivamo iza slojeva materijalnih i drugih dimenzija. Ponekad nas istražujući povijest grada neka otkrića iznenade ili zbune.

Toliko je "nelogičnosti" i još više nepoznanica za povijesno mišljenje. Zaboravljamo na višestoljetna djelovanja duhovnih energija i duhovnih osobnosti u životu ovog grada. Najlakše je historiografizirati. Te su osobnosti "pripremale" budućnost Rijeke kao planetopolisa. Mi baštinimo ne samo "artefakte" već i te "energije" kao što smo naslijedili i toliko predivnih zdanja, knjiga ili slika.

Mi smo baštinici i onog duhovnog. Baštineći mi te energije usmjeravamo i u budućnost i susrećemo se s energijama drugih gradova. Stvara se unutarnja nevidljiva mreža planetarnog bratimljenja, i mimo politike ili gospodarstva. "Veze" s drugim gradovima nisu samo materijalne, političke ili gospodarske. Postoji i nevidljivo kruženje duhovnih energija/sila koje gravitiraju prema onim mjestima koja su u duhovnom značenju "najzdravija". To su toposi planetarnog susretanja. Jedan od tih jest i Rijeka.

Povijesni slijed od Tarsatice do planetopolisa može se pratiti na više razina, ali povijesni kontinuum/identitet ne može u potpunosti odškrinuti ulaz u duhovnu genezu Grada koji je mijenjao "gospodare" i "ruho", pa čak i "fizionomiju" u vanjskoj, nebitnoj fenomenologiji.

Mi možemo tek signirati/simulirati što jest Rijeka danas na početku trećeg tisućljeća. Grad je multikompleksna cjelina mnogih dimenzija i interpretacija. To je posao znanstvenika, političara, gospodarstvenika etc. Kao duhovno biće per se, Rijeka danas doživljava svojevrsnu duhovnu "tranziciju" (ne samo tranziciju u postkapitalizam do kojeg još nismo stigli zbog faze "predatorskog kapitalizma"). I Rijeka će u tome mnogo izgubiti.

Rijeka ulazi u procese planetarizacije/globalizacije na različite načine. Svjetski kriteriji na svim područjima života postaju sve značajniji (i stroži) u procesima otvorenog komuniciranja s onim planetarnim. Indicije nekakvog "zastoja" ili "perifernosti" su tek privid jer je naše mišljenje još uvijek opterećeno nacio-etnocentričkim i egocentričkim artefaktima. Djeluje još i svojevrsna duhovna "klaustrofobija" i "agorafobija" koja je tek prolazna simptomatologija novog života grada. Samo su neki pojedinci eksponenti nove svijesti i planetarnog osjećanja. Ipak oni su začeci korporifikacije dubljih energija i promjena koje slijede. Te će promjene donijeti i nova značenja kulturnom životu grada u cjelini, fizionomiji institucija kroz novo mišljenje i duhovnu praksu. Treće tisućljeće karakterizira u životu Grada metamorfoza postojećeg lika Rijeke u lik planetopolisa.

Promjene su vrlo spore i nevidne, tako će biti i ubuduće. Na materijalnom planu sve će se pokazati i iskristalizirati mnogo brže i jasnije. Biti će i "zavisti" prema megalopolisima.

Duhovna Rijeka rađati će se unutar procesa planetarizacije u onim segmentima koji budu tome najusklađeniji, a to su neki fenomeni kulture u gradu. Cirkulacija novih ideja a još više duhovnog senzibiliteta/mentaliteta već djeluje na ovim prostorima i "priprema" dublje promjene. Osjećamo kroz to krizu starih vrijednosti i lokalizama, sterilnost i nemoć starog načina mišljenja koji perzistira na granicama starog doba, prošlih stoljeća i granica koje su nas dosad omeđivale i određivale.

Planetarna decentriranost i umreženost u utjecaje drugih duhovnih tradicija neće mimoići ni Rijeku već će ju poticati na duhovni rast. I tako će i ovaj duhovni prostor postajati sve više milijarditi subjekt procesa planetarizacije kao polilogizacije tj. mnogoglasja/višeglasja duhovne budućnosti. Slikovito rečeno, planetarni vjetrovi sve će jače puhati kroz um i pluća Rijeke i postajati duhovna "bura" koja će razbistriti postojeći duhovni mentalitet i mijenjati ga po mjeri onog planetarnog. Na nama je da to samo navijestimo i djelujemo u duhu planetarnog bivstvovanja, vezani ljubavlju i nadom uz ovaj grad.